

certò non sciverit, fecit tamen laudabiliter, pro omnibus sacrificium offerendo. Sicut etiam nos quando oramus pro absentibus, sèpè nescimus in quo statu illi sint: an scilicet viventes, an mortui benè, an malè dispositi: digni, an indigni: prædestinati, an reprobi: et tamen non malè facimus pro illis orando.

5. Habemus similia exempla in Scripturis. Certè Stephanus, cum oraret pro lapidantibus, non sciebat in quo statu quisque illorum esset: an scilicet ex eorum numero, quibus ad salutem profutura esset sua oratio, sicut profuit Saulo: an ex aliorum numero, quibus profutura non esset, cujusmodi erant plerique Pharisæi. Et tamen pro omnibus sine exceptione oravit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* At idè oratio illius culpanda? Absit. Similiter apostolus Paulum dum Romæ esset in vinculis, scriberat ephesiis et colossensibus ut instanter, et omni tempore pro ipso orarent. (Ephes. vi, 19, et Coloss. iv, 3.) Nec dubium est, quin id fecerint. Et tamen, dum postea, elapso temporis intervallo, pro absente orarent, merito poterant dubitare in quo statu ipse tunc esset: an adhuc Romæ teneretur in vinculis, an capite jam plexus, aut alio ablegatus esset. At idè non rectè orabant? Idem ergo judicium esto de Juda Machabæo. Nescierit sanè in quo statu mortui essent illi, pro quibus sacrificium offerebat; non idè malè fecisse putandus est.

#### CAPUT IV.

##### DE CHARITATE, ET PRÆCEPTIS CHARITATIS.

Duplex est Charitas: Una naturalis, qua diligimus Deum et proximum secundum dictamen luminis naturæ: Altera supernaturalis, qua diligimus Deum et proximum secundum dictamen luminis fidei. Prior potest esse in ethniciis, posterior tantum in fidelibus. Hic agimus de posteriori. Et quæritur: 1, quid sit Charitas: 2, an in veteri Testamento fuerint duo præcepta charitatis: unum de diligendo Deo ex toto corde: alterum de diligendo

proximo sicut seipsum: 3, an prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde, sit possibile in hac vita: 4, an posterius præceptum de diligendo proximo intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico: 5, quid sit diligere proximum sicut seipsum.

#### QUÆSTIO I.

Quid sit Charitas?

1. Respondeo: Charitas est virtus à Deo infusa, qua Deus diligitur propter se, et proximus propter Deum. Hæc partim convenit cum Fide et Spe, partim discrepat. In eo convenit, quod sit supernaturalis, et à Deo infusa, sicut Fides et Spes. In eo discrepat quod sit perfectior Fide et Spe, juxta illud 1 Corinth. xiii, 13: «Nunc autem manent Fides, Spes, Charitas, tria hæc: major autem horum est Charitas.» Est autem ex duplice capite perfectior: Primo quia Fides et Spes, siue etiam aliæ virtutes nihil prosunt sine Charitate, ut prolixè ostendit Apostolus loco citato. Et hoc sensu docent theologi cum D. Thoma in 2. 2. q. 23, art. 8 Charitatem esse formam, animam et vitam aliarum virtutum. Nam sicut corpus humanum habet omnem vim et facultatem operandi ab anima, quæ est vita et forma corporis, sic aliæ virtutes habent omnem vim ac valorem merendi à Charitate. Unde Augustinus lib. 15 de *Trinitate*, cap. 18: «Ipsam fidem non facit utilē, nisi adsit Charitas. Sine Charitate quippe fides potest quidem esse, sed non et proficere.» Secundò quia fides et spes includunt quamdam imperfectionem: fides quidem obscuritatem; spes vero dilationem boni, quod speratur. At Charitas nullam includit imperfectionem. Hinc infert Apostolus Fidem et Spem, quia imperfectæ sunt, non manere in beatis in cœlo: Charitatem, quia perfecta est, manere: 1 Cor. xiii, 8.

2. Propter hanc perfectionem dici solet Charitatem eminere inter virtutes, sicut aurum eminent inter metalla, ignis inter elementa, sol inter planetas, cœlum empyreum inter orbes cœlestes, Seraphim inter Angelos. Nam Charitas, qua diligimus Deum et proximum, est quasi

aurum pretiosissimum quo eomparamus nobis bona cœlestia: est ignis cœlistis, quo accenditur et inflammatur animus; est sol, qui illuminat, sœcundat, et vivificat: est cœlum empyreum, in quo habitat Deus cum beatis: est virtus Seraphica, quæ homines ardentes efficit.

## QUÆSTIO II.

Quæ fuerint præcepta Charitatis in veteri Testamento?

1. Respondeo: Hæc duo principalia: Unum Deut. vi, 5: «Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.» Alterum Levit. xix, 18: «Diliges amicum tuum, sicut te ipsum.» Christus utrumque conjunxit in Evangelio, et expressit his verbis: Matth. xxii, 37: «Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem est simile huic: diliges proximum tuum, sicut te ipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ.»

2. Prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde jubebantur judæi ligare in manibus, collocare inter oculos, et scribere super januas et postes domuum suarum. Sic enim habetur. Deut. vi, 4: «Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea, quasi signum in mano tua: eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, et ostiis domus tuæ.» Et infrâ cap. xi, v. 20: «Scribes ea super postes et januas domus tuæ.»

3. Quæres, quo sensu hoc intelligendum sit? Respondeo: Duplex est expositio: Una veterum judæorum, qui propriè intelligebant, sicut verba sonant. Itaque apud illos erat consuetudo, ut scriberent legem Dei in membrana, et asfigerent fronti, brachio, fimbriis, et ostio

domus suæ. Hinc Christus, Matt. xxiii, 3 de scribis et phariseis, ait: «Dilatant phylacteria sua, et magnificant fimbrias.» Ubi per phylacteria intelligit membranulas, in quibus lex Dei scripta erat, quas pharisæi in fronte versus utramque aurem, et in brachiis circa manus, et in fimbriis vestimentorum gestabant, ut perpetuo legem Dei ante oculos haberent. Dicta autem sunt à græcis φυλακτήρια, idest, conservatoria, quod ad conservandam legis memoriam instituta essent. Vide Maldonatum in Commentario illius loci. Altera nostrorum Interpretum, qui non intelligunt propriè de externa scriptione legis in membranis, et affixione ad frontem, brachia et ostia; sed de jugi memoria et recordatione illius præcepti: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; ut hic sit sensus: Ita constantem et continuam illius præcepti habebis recordationem, ac si frontalibus, dextralibus ac liminaribus inscriptum esset, et tuis oculis perpetuo objiceretur, et observaretur. Ita Lyranus, Abulensis, Rabanus, Cornelius. Itaque secundum hos auctores, eadem res semel propriè, semel metaphoricè proposita est. Propriè, cum dictum est: «Eruntque verba hæc in corde tuo, et meditaberis in eis, sedens in domo tua, et ambulans in itinere.» Metaphoricè, cum additum est: «Et ligabis ea, quasi signum in manu tua: eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, et ostiis domus tuæ.»

4. Hæc posterior expositio passim recepta est. Prior tamen est valdè probabilis, et magis accommodata statui judæorum, et analogiæ veteris ac novi Testamenti; quæ, ut supra dixi, in eo consistit, quod judæi fuerint servi; christiani sint filii: Illi habuerint externam literam, hi habeant internum spiritum: Illi fuerint quasi carnales, hi spirituales. Itaque illi per externa et sensibilia signa debebant instrui ac doceri de rebus spirituilibus. Sic per mactationem bovum et ovium instructi sunt de futura Christi passione: per externam circuncisionem carnis de interna cordis contritione: per transitum maris rubri de effectu Baptismi. Ergo verisimilè est, quod etiam per externam scriptiōnem legis, et affixiōnem ad frontem, brachia, fimbrias, parietes, moniti

fuerint de observanda lege. Et ita sentit D. Thomas in 1. 2. quæst. 102, art. 6 et 7, ubi cum alteram nostrorum Interpretum expositionem proposuisset, posteā subdit: «Potest tamen dici, quod quia populus ille carnalis erat, et duræ cervicis, oportuit etiam per hujusmodi sensibilia eos ad legis observationem excitari.»

### QUÆSTIO III.

An prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde sit possibile in hac vita?

1. Negat Calvinus: Affirmant chatolici; et probant exemplo Davidis et aliorum Sanctorum, qui illud servarunt. Ps. cxviii, 10: «In toto corde meo exquisivi te.» Et 3 Reg. xiv, 8: «Non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, et secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum est in conspectu meo.» Et 4 Reg. xxii, 25 de Josia: «Similis non fuit ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in toto corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua, juxta omnem legem Moysi.» Etrurus Ecclesiastici xlvi, 10 de David: «De omni corde suo dilexit Deum.» Hic apertere vides Davidem et Josiam dilexisse Deum ex toto corde juxta præceptum Decalogi. Nec dubium, quin idem fecerint Abraham, Moyses, Samuel, Helias, Elisæus, Jeremias et alii Prophetæ: et in novo Testamento beata Virgo, Apostoli, Stephanus, Timotheus, Titus et alii non pauci, præsertim cum de his prædictum sit Deut. xxx, 6: «Circumcidet Dominus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas eum in toto corde, et in tota anima, ut possis vivere.»

2. Porro, ut res tota clarius percipiatur, explicandum est, quis sit sensus illius præcepti, quo jubemur diligere Deum ex toto corde; sic enim facile constabit, an servi possit necne. Potest autem triplex esse sensus. Primus, ut diligamus Deum ex toto corde, idest, ut totum cor nostrum, quantum est, in eo solo diligendo occupetur, nec aliud amemus, aut diligamus, quam ipsum. Hoc sensu non præcipitur Dei dilectio: alioquin non liceret

proximum diligere, quod tamen facere jubemur. Alter est, ut diligamus Deum ex toto corde, non quod totum cor nostrum in eo diligendo debeat occupari, sed quod tanto conatu in eum ferri debeat, quanto fieri potest. Nec hoc sensu præcipitur: quamvis si præciperetur, servari posset. Quis enim dicat impossibile sibi esse diligere Deum tanto conatu, quanto diligere eum potest? Tertius est, ut diligamus Deum ex toto corde, id est, ut diligamus eum super omnia: ut præferamus illum rebus aliis: ut nullius rei amorem Dei amori anteponamus; ut nullius creaturæ timore vel amore velimus Deum offendere, et ab illius amore recedere. Hic verus ac germanus sensus est. Hunc expressit Apostolus Rom. viii, 39: «Nulla creatura poterit nos separare à Charitate Dei;» id est, nulla creatura poterit efficere, ut ei postponamus dilectionem Dei. Et Christus Matth. x, 37: «Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus;» id est, qui amorem parentum præfert amori Dei, non diligit Deum super omnia. Unde è contrario, qui amori parentum (qui in filiis solet esse maximus) præfert amorem Dei, convincitur diligere Deum super omnia.

3. Hoc sensu laudatur Abraham Genes. xxii, quod cum habuerit unicum filium Isaac, quem intimè diligebat, ejus tamen dilectioni prætulerit dilectionem Dei. Nam si inter omnes creature nullam tantoperè amabat sicut filium suum unigenitum, et nihilominus hunc ipsum filium paratus fuit offerre Deo in sacrificium; evidens signum est eum dilexisse Deum super omnia, vel quod idem est, ex toto corde. Hinc concludo hoc præceptum non esse impossibile, si eo sensu explicetur, quo jam explicatum est.

4. Sed objicitur Augustinus in libro *de Spiritu et litera*, capite ultimo, et in libro *de perfectione justitiae*, resp. 17, ubi ait hoc præceptum non posse impleri in hac vita, sed in alia. At prompta est responsio: Nam duo nititur ostendere Augustinus, quæ verissima sunt. Unum est præceptum illud, *Diliges Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex totis viribus*, posse quidem impleari in hac vita, quoad obligationem, quam inducit; non tamen quoad verba, quibus proponitur. Alterum est in

hac vita non tam perfectè diligi Deum, quām in altera: quod probat hac ratione: *Dilectio supponit cognitionem: in hac vita cognoscimus Deum obscurè per fidem, in altera clarè per visionem: quid ergo mirum si in hac vita minus perfectè, in altera perfectius Deum diligamus?* Hanc esse mentem Augustini ex ipso textu colligitur; nec in minimo nobis repugnat.

#### QUÆSTIO IV.

An posterius præceptum de diligendo proximo intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico?

1. Ratio dubitandi est, quia Levit xix, 18 expressè dicitur: «Diliges amicum tuum sicut te ipsum:» ubi inimicus videtur excludi; undè in Evangelio dicit Christus Matt. v, 43: «Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros;» ut sit discriminem veteris ac novi Testamenti, quod in veteri datum fuerit præceptum de diligendis tantum amicis; in novo de diligendis omnibus tamen amicis quām inimicis. Auget hanc difficultatem, quod quidam legis peritus in Evangelio interrogaverit Christum, quis deberet intelligi per proximum, quando dicitur: «Diliges proximum sicut te ipsum.» (Luc. x, 29.) Nam ex illa interrogatione apparet Christum in hac re dissensisse à judæis, eo quod judæi putarent solos amicos, Christus etiam inimicos nomine proximi comprehendendi.

2. Magni sanè auctores ita sentiunt. Qui primò quidem generatim docent Christum non solum interpretatum esse legem Mosaicam, et à corruptelis pharisæorum vindicasse, Matt. v, 21 et sequentibus; sed revera novas quasdam leges addidisse, quae in veteri Testamento non erant; ac nominatim addidisse hanc: *Diligite inimicos vestros*, quae in lege Mosaica nusquam legitur. Itaque hoc interesse inter judæos et christianos, quod judæi vi præcepti Mosaici debuerint diligere solos judæos, qui nomine proximorum designabantur, non autem gentiles, qui hostes seu inimici illorum erant. Christiani verò vi-

præcepti Evangelici debeant omnes diligere etiam hostes et inimicos.

3. Dices: Etiam in veteri Testamento fuit præceptum de diligendis inimicis, ut patet ex illo Exod. xxii, 4: «Si occurris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum.» Respondeo: Ibi per inimicum non intelligitur verus inimicus, id est, gentilis; sed judæus, cum quo judæus inimicitias gerere prohibebatur. Hoc indè constat, quia qui illuc inimicus dicitur, alibi frater appellatur, ut Deut. xxii, 4: «Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et preteribis, sed reduces fratri tuo.» Alioquin quando de veris inimicis, id est, de gentilibus sermo est; tunc judæi jubentur illos interficere, ac penitus delere: Deut. xxv, 19: «Delebis nomen ejus sub cœlo.» Hanc sententiam sic explicatam defendit Maldonatus in cap. 5, Matth. v, 21, et ex eo Serarius lib. 2 Trihæresii, cap. 8.

#### QUÆSTIO V.

Quid sit diligere proximum sicut seipsum?

4. Difficultas est, quid significet illa particula *sicut*. Respondeo: Non significat æqualitatem, sed similitudinem. Prius patet, quia homo secundum ordinem charitatis debet seipsum magis diligere, quām proximum. Et hoc sensu dici solet: *Charitas incipit à seipso*. Posterius etiam patet, quia tametsi debeat seipsum magis diligere, quām proximum: tenetur tamen similia dilectionis signa exhibere proximo, atque sibi ipsi. Et hoc significat particula *sicut*.

2. Quæres in quo consistat hæc similitudo? Respondeo: In tribus: 1 in materia, 2 in modo et qualitate, 3 in affectu. Vult enim Deus, ut ea bona, quæ tibi optas, optes etiam proximo: ut sicut te ipsum diligis propter Deum, sic etiam proximum diligas propter Deum: ut eo affectu et conatu, quo diligis te ipsum, diligas etiam proximum: salvo tamen semper ordine charitatis, de quo fusè disputatum est in 2. 2.

3. Dices: Homo sæpè optat sibi noxia, ut honores, vo-

luptates , divitias , quæ non tenetur optare proximo: ergo falsum est Deum velle ut , quæ quisque sibi optat , optet etiam proximo. Respondeo: Nos hic agimus de eo , qui ex vera charitate diligit seipsum : non de eo , qui servit suis cupiditatibus , et concupiscentiis. Vide Maldonatum in cap. 22, Matth. v. 39.

## CAPUT V.

### DE LEGE MOSAICA.

1. Lex Mosaica triplex est: Moralis, ceremonialis et judicialis. Moralis summatim continetur in Decalogo: et duo potissimum præcipit, cultum scilicet Dei , et justitiam cum proximo. Ceremonialis speciatim determinat, quibus ritibus ac ceremoniis colendus sit Deus. Judicialis, quibus modis justitia cum proximo servanda. Itaque triplicia sunt præcepta Mosaica, de quibus Deuter. v, 31: «Loquar tibi omnia mandata mea , et ceremonias atque «judicia:» et cap. vi, 1: «Hæc sunt præcepta et ceremoniae «atque judicia , quæ mandavit Dominus Deus vester , ut «docerem vos.» Vide D. Thom. in I. 2. quæst. 99 et seqq.

2. Hoc posito multa possunt disputari: 1. An lex Mosaica fuerit bona. 2. An utilis. 3. An perfecta et sufficiens ad salutem. 4. An à Deo data. 5. Ubi , quando et quomodo data. 6. An obligaverit solos judeos. 7. Quam arte obligaverit. 8. An nunc penitus abrogata sit. 9. An in ejus locum successerit lex Evangelica, et quanam illa sit.

### QUÆSTIO I.

An lex Mosaica fuerit bona?

1. Manichæi , teste Augustino (in lib. contra Adiman-tum, et lib. 22 contra Faustum) docuerunt fuisse malam et injustam. Primò , quia concessit usuram et libellum repudii , quæ mala et injusta sunt. (Deut. xxiii et xxiv.) Secundò , quia fuit tyrannica, ut patet illo Exod. xxi, 24:

«Oculum pro oculo , dentem pro dente , manum pro manu , pedem pro pede.» Tertiò , quia fuit intolerabilis, et observatu impossibilis: Act. xv, 10: «Quid tentatis «Deum imponere jugum super cervices discipulorum, «quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?» Hiuc sepe reprehenditur in Scripturis: Ezech. xx , 25: «Ego dedi eis præcepta non bona , et judicia , in quibus «non vivent;» et Rom. iv, 15: «Lex iram operatur ;» et Rom. v , 20: «Lex subintravit, ut abundaret delictum ;» et Rom. vii, 8: «Sine lege peccatum mortuum erat: sed «cum venisset mandatum , peccatum revixit;» et Hebr. viii , 7: «Si prius (testamentum) culpa vacasset, non utili- «que secundi locus inquireretur.»

2. Respondeo: Lex Mosaica fuit bona , justa , sancta, ut patet ex illo. Rom. vii, 12: «Lex quidem sancta , et «mandatum sanctum , et justum , et bonum.» Ubi mandatum legis Mosaica dicitur sanctum , propter præcepta ceremonialia ; justum , propter judicialia; bonum , propter moralia, ut notat D. Thomas quæst. 99, art. 4. Et ratio est , quia Deus fuit auctor illius legis , ut posteà demonstrabo. At Deus non potest esse auctor malæ et injustæ legis , quia , ut inquit Job cap. xxxvi , 22: «Nullus «rei similis est in legislatoribus :» et ut habetur Proverb. viii , 15: «Per illum Reges regnant , et legum conditio- «res justa decernunt.»

3. Ad argumenta manichæorum sic respondeo: Ad 1: Libellus repudii , et usura , si spectentur eo modo , quo judæis concessa sunt , mala , sed licita , ut infra suo loco probandum est. Ad 2: Lex Mosaica , præsertim judicialis , non quidem fuit tyrannica, sed tamen servilis , et accomodata statui judeorum . Sicut enim christiani sunt in statu filiorum ac libertatis; sic judæi erant in statu timoris ac servitutis; debebant igitur metu pœnarum à peccatis absterri. Quo spectat illud Deut. xix, 20: «Ut audiennes cæteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant «facere.» Ad 3: fuit quidem difficilis observatu , non tamen impossibilis. Fuit autem difficilis , si conseratur cum lege Evangelica , quæ est facillima. Rationem hujus discriminis jam insinuavi ; nam lex Mosaica data fuit ju-deis , qui erant servi; lex Evangelica data est christianis,